DIN VA HURFIKRLILIK TUSHUNCHASINING MAZMUNI VA MOHIYATI

Abdusamatova Irodaxon Baxtiyorovna- TerDu 1 kurs talabasi
Jo‘rayev Akram Namozovich- Termiz davlat universiteti "Falsafa" kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada insoniyat ma’naviy hayotining ikki muhim qirrasi – din va hurfikrlilik tushunchalarining falsafiy-huquqiy mazmuni hamda ularning o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilinadi. Hurfikrlilikning tarixiy evolyutsiyasi, uning vijdon erkinligi bilan aloqasi hamda jamiyat taraqqiyotidagi roli yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy dunyoda din va dunyoviy fikrlashning uyg‘unligi masalalariga e’tibor qaratilgan.

Tayanch so‘zlar: din, hurfikrlilik, vijdon erkinligi, e’tiqod, ma’naviyat, bag‘rikenglik, dunyoviy davlat, qadriyat.

Аннотация: В данной статье анализируется философско-правовое содержание и взаимосвязь двух важных аспектов духовной жизни человечества — понятий религии и свободомыслия. Освещаются историческая эволюция свободомыслия, его связь со свободой совести и роль в развитии общества. Также уделяется внимание вопросам гармонии религии и светского мышления в современном мире.

Ключевые слова: религия, свободомыслие, свобода совести, вера, духовность, толерантность, светское государство, ценность.

Abstract: This article analyzes the philosophical and legal content and the interconnection of two important aspects of the spiritual life of mankind — the concepts of religion and freedom of thought. The historical evolution of free thinking, its relationship with freedom of conscience, and its role in the development of society are highlighted. Attention is also paid to the issues of harmony between religion and secular thinking in the modern world.

Keywords: religion, freedom of thought, freedom of conscience, faith, spirituality, tolerance, secular state, value.

Kirish. Insoniyat tarixi davomida din va fikr erkinligi masalasi doimo diqqat markazida bo‘lib kelgan. Har qanday jamiyatning demokratik va ma’naviy darajasi uning a’zolariga berilgan e’tiqod va fikrlash erkinligi bilan belgilanadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ham vijdon erkinligi har bir insonning uzviy huquqi sifatida muhrlab qo‘yilgan. Din va hurfikrlilik bir-birini inkor etuvchi emas, balki jamiyatning ma’naviy kamolotini ta’minlovchi ikki muhim omildir.

Din tushunchasi faqatgina e’tiqod va ibodatlardan iborat emas. U jamiyatda axloqiy me’yorlarni mustahkamlovchi, insonni ezgulikka, poklikka va adolatga chorlovchi kuchli ijtimoiy institutdir. Din inson hayotining mazmunini boyitadi, unga ruhiy xotirjamlik va ma’naviy tayanchni beradi. Islom dini misolida oladigan bo‘lsak, ilm o‘rganish, tafakkur qilish va boshqalarning fikriga hurmat bilan qarash muqaddas manbalarda ham ko‘p bor ta’kidlangan.

Hurfikrlilik (erkin fikrlash) – bu insonning dunyoqarashini shakllantirishda hech qanday tazyiqlarsiz, mustaqil mulohaza yuritish huquqidir. Falsafiy ma’noda hurfikrlilik nafaqat dindan tashqarida fikrlash, balki mavjud aqidalarni aql va mantiq tarozisiga solib ko‘rish, haqiqatni izlash jarayonidir. Hurfikrlilik insonni jaholatdan, mutaassiblikdan (fanatizm) va ko‘r-ko‘rona ergashishdan asraydi.

Tarixan hurfikrlilik va din o‘rtasida ziddiyatlar bo‘lgan deb hisoblansa-da, aslida haqiqiy dindorlik va chinakam hurfikrlilik bir nuqtada birlashadi – u ham bo‘lsa, haqiqatni izlash.

1.Bag‘rikenglik (Tolerantlik): Hurfikrlilik jamiyatda turli diniy va dunyoviy qarashlarning yonma-yon yashashini ta’minlaydi.

2. Mutaassiblikka qarshi kurash: Erkin fikrlaydigan inson din nomidan amalga oshiriladigan radikalizm va buzg‘unchi g‘oyalarga osonlikcha aldanmaydi.

O‘rta asrlar Sharq Renessansi bunga yorqin misoldir. Beruniy, Ibn Sino, Xorazmiy kabi allomalar ham dindor, ham erkin fikrli olimlar bo‘lgan. Ular diniy qadriyatlar bilan dunyoviy ilmlarni uyg‘unlashtira olganlar.

Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risidagi normalarning qonunchilikka kiritilishi natijasida diyorimizda rasmiy fao liyat yuritayotgan barcha din vakillariga katta imkoniyatlar yaratildi.

Hukumatimiz tomonidan turli diniy tashkilotlarning o‘z faoliyatini amalga oshirish va mamlakat hayotida faol ishtirok etishi uchun barcha shart-sharoitlar yaratib berildi. Jumladan, O‘zbekiston musulmonlari idorasining markaziy televideniye orqali ma’naviy-ma’rifiy ko‘rsatuvlarni berib borishi, mashhur diniy arboblarning tavalludiga bag‘ishlangan anjumanlarning keng ko‘lamda nishonlanishi kabi tadbirlarni aytib o‘tish o‘rinlidir.

Din va e’tiqod masalalari inson ma’naviyatining uzviy qismidir. Mazkur masalalarning mazmun-mohiyati haqida chuqur va asoslangan bilimlarga ega bo‘lish hayotiy-amaliy faoliyatni to‘g‘ri tashkil etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, vijdon erkinligi har bir shaxsning tabiiy huquq va erkinliklar sirasiga kiruvchi ajralmas huquqlaridan biridir. Vijdon erkinligi insonning eng muhim haqlaridan bo‘lsa-da, qonunda o‘z ifodasini topib, muhofaza ostiga olingandagina chin ma’noda huquq darajasiga ko‘tariladi. Aks holda, shaxsning qalb kechinmalarini ifodalovchi bu huquq haqiqiy ma’nosini yo‘qotadi. Diniy qarash va ta’limotlarning turlicha talqin qilinishiga yo‘l qo‘ymaslik maqsadida “noqonuniy diniy faoliyat” bilan “qonuniy diniy faoliyat” o‘rtasidagi chegara aniq belgilab qo‘yildi hamda “diniy ta’lim” tushunchasiga huquqiy jihatdan aniqlik kiritildi.

Zamonaviy dunyoviy davlatda hurfikrlilik "vijdon erkinligi" tushunchasi bilan chambarchas bog‘liq. Bu insonning xohlagan dinga e’tiqod qilishi yoki hech qanday dinga e’tiqod qilmaslik huquqini anglatadi. Bu esa jamiyatda barqarorlikni saqlashning eng muhim shartidir.

Din va hurfikrlilik o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar turli davrlarda turlicha talqin qilingan. Klassik sotsiolog olimlar, jumladan, Emil Dyurkgeym va Maks Veber dinni jamiyatning muhim instituti sifatida o‘rganib, uning inson ongiga va ijtimoiy tizimga ta’sirini ilmiy asoslab berganlar . Zamonaviy

tadqiqotlarda esa din va erkin fikrlash o‘rtasidagi uyg‘unlik, diniy bag‘rikenglik va sekulyarizm tamoyillari asosiy tadqiqot obyektiga aylangan . Shuningdek, vijdon erkinligi va diniy bag‘rikenglik masalalari bugungi kunda nafaqat falsafiy, balki huquqiy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada O‘zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi, xususan, “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi Qonun hamda Konstitutsiyada belgilangan me’yorlar jamiyatda diniy erkinlik va bag‘rikenglikni ta’minlashga xizmat qiladi .

Din va hurfikrlilik o‘rtasidagi munosabatlar murakkab va ko‘p qirrali bo‘lib, ular bir-birini inkor etuvchi emas, balki ma’lum ma’noda to‘ldiruvchi tushunchalar sifatida ham qaraladi. Ilmiy yondashuvlarda ushbu ikki tushuncha o‘rtasida muvozanatni saqlash muhimligi ta’kidlanadi .

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, din va hurfikrlilik insoniyat ma’naviy olamining ikki qanotidir. Din insonni axloqiy va ruhiy jihatdan tarbiyalasa, hurfikrlilik uning intellektual salohiyatini va mustaqil qarashlarini shakllantiradi. Bugungi globallashuv davrida jamiyatimizda ham diniy qadriyatlarni e’zozlash, ham erkin va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish barqaror taraqqiyotning garovidir. Faqat ma’rifatli jamiyatgina dinni siyosiylashtirishdan va fikrni cheklashdan uzoq bo‘la oladi.

Mazkur tadqiqot natijalariga ko‘ra, din va hurfikrlilik tushunchalari jamiyat taraqqiyotida muhim o‘rin tutuvchi o‘zaro bog‘liq ijtimoiy-falsafiy kategoriyalar ekanligi aniqlandi. Din insonning ma’naviy ehtiyojlarini qondiruvchi, axloqiy qadriyatlarni shakllantiruvchi hamda jamiyatda ijtimoiy tartibni ta’minlovchi muhim institut sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, hurfikrlilik insonning mustaqil tafakkurini rivojlantirish, voqelikni tanqidiy baholash va erkin dunyoqarashni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar royxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.

2. Karimov I.A. "O‘rta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlarining tarixiy merosi..." - Toshkent, 2014.

3. Erkaev A. "Ma’naviyat – m[illat kamoloti". - Toshkent, 2018.

4. Abu Rayhon Beruniy. "Qadimiy xalqlardan qolgan yodgorliklar".